

Podborský, Vladimír

Staroslovanské žárové pohřebiště ve Staré Břeclavi

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1961, vol. 10, iss. E6, pp. [61]-82

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109017>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR PODBORSKÝ

STAROSLOVANSKÉ ŽÁROVÉ POHŘEBIŠTĚ VE STARÉ BŘECLAVI

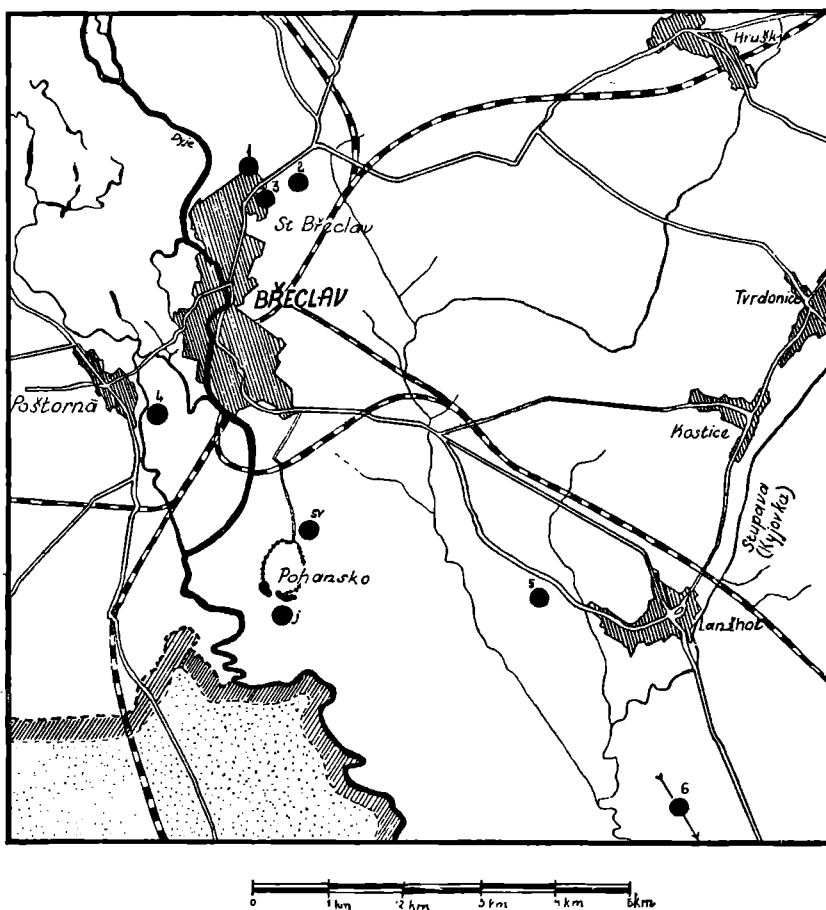
V rámci výzkumu velkomoravského města Pohansko u Břeclavě, který provádí Prehistorický ústav filosofické fakulty university J. E. Purkyně v Brně pod vedením prof. Františka Kalouska, věnovali členové pracovního kolektivu ústavu pozornost také průzkumu okolí uvedeného hradištního útvaru. Pro sledování celého procesu vývoje hmotné kultury starých Moravanů, i historického procesu vývoje společenského, jakož i pro studium poměru venkovských sídlišť k onomu vojensko-správnímu a patrně i politickému středisku kraje je důležitý především průzkum slovanského osídlení Břeclavska. Aby mohl býti získán přehled v co největším časovém rozpětí, je nutno sledovat toto osídlení časově hluboko před období vzniku prvního státu, k samým počátkům samostatné slovanské kultury v našich zemích. Z tohoto hlediska má značný význam zachycení nového starobylého slovanského pohřebiště v malé vzdálenosti od samého Pohanska (viz obr. 1, lokalita č. 2), ve Staré Břeclavě. Keramika tohoto pohřebiště má mnoho společných znaků s tzv. pražským typem. Ze střední Moravy a z rovin jihomoravských máme sice již řadu nalezišť tohoto typu; z Břeclavska samého je již řadu roků známo pohřebiště lanžhotské a výzkum rozsáhlého mohylníku u Přítluk byl v minulých letech právě dokončen. Přece však má zjištění nové lokality pražského typu svůj význam, zejména proto, že se tu otvírá nová možnost bezprostředního srovnání s materiálem nejstaršího sídelního horizontu z Pohanska samého.

Pohřebiště ve Staré Břeclavě není zatím prozkoumáno celé. Formou zachraňovacího výzkumu byla tu zajištěna jeho nejohroženější část. Systematický výzkum však zde zatím z důvodů polnohospodářských možný nebyl a proto bylo rozhodnuto zveřejnit dosavadní výsledky již nyní.

Nálezová zpráva

Pohřebiště se rozkládá v celkem rovinném terénu, v nepatrně zvýšené poloze při pravé straně státní silnice Břeclav—Brno, v trati označované jako „Přední Čtvrtky“ (obr. 2). Pracoval tu v letech třicátých již I. L. Červinka,¹ příležitostně se tu objevovaly při těžbě písku v často otevřených pískovnách různé pravěké nálezy a r. 1952

provedl zde v písečnicku, jehož rozšiřování směrem jižním objevilo hroby pražského typu, zachraňovací výzkum AÚ ČSAV v Brně (referent R. Tichý).² Tichého výzkum zachytil hroby únětické, řadové pohřebiště mladohradištní, zejména však přinesl

Obr. 1. Plánek nejbližšího okolí Břeclavi s vyznačením slovanských lokalit. 1 — Stará Břeclav, pol. „Na kopci u hřbitova“; 2 — Stará Břeclav, pol. „Přední Čtvrtky“; 3 — Stará Břeclav, pol. „Zvolence“; 4 — Poštorná, pol. „Štoglova jáma“; 5 — Lanžhot, pol. „Padělky“; 6 — Lanžhot, pol. „Trnava“.

zjištění, že se tu rozkládalo větší kostrové pohřebiště ze 2. pol. IX. a z X. století. Tyto poznatky byly vcelku potvrzeny (viz dále), nově však bylo zjištěno celkem 33 žárových hrobů, jež Tichého výzkum nezachytil, a které posunují počátek zdejší slovanské nekropole značně hluboko do doby předvelkomoravské.

Prvý žárový hrob, zachycený odebíráním písku v létě 1960, zachránil správce pískovny JZD ve Staré Břeclavě A. Helešic. Upozornil na nález autora, který po zjištění situace provedl z pověření ředitele PŮ na místě zachraňovací výzkum (obr. 2). Žárové hroby byly uloženy vesměs mělce pod povrchem, ještě v hnědém humusu, mocném 45—50 cm. Žádný hrob nesahal níže do světlého písčitého podloží a tudíž v žádném případě při veškeré pozornosti nebylo možno zachytit obrys hrobové jámy. Mnohé popelnice byly značně naorány, takže zůstaly nerekonstruovatelné.

Hrob 1

Popelnice vyzvednuta A. Helešicem. Podle jeho výpovědi stála nádoba osamocena (1) v hl. 50 cm. Byla až po hrdlo naplněna spálenými kostmi, uloženými zhruba v anatomickém pořádku (v úvahu vzaty jen větší dochovalé kosti).

1. Neasymetrická, v ruce robená, poměrně tenkostěnná hrncovitá nádoba s nízkým rozevřeným hrdlem, šikmo seříznutým okrajem a mírně nožkovitým, rovným dnem. Jemněji zrnitý materiál je na povrchu upraven sytě hnědou vrstvičkou; v. 23,5; š. okr. 17; š. dna 8,8. I. č. 29 087;⁵ tab. IX: 5.

Hrob 2

Popelnice (1) byla postavena šikmo v hloubce 45 cm, okraj byl uorán. Kostí sahaly po maximální výduť nádoby, nad nimi zjištěna pozitivně ještě vrstva hlíny.

1. Štíhlá, tenkostěnná nádoba se zalomením na výduť, s ubíhající spodní částí a rovným dnem s nízkým, nepravidelným obvodovým prstencem. Hrubý, zrnitý, tmavě hnědý povrch, na plecích ve dvou řadách výzdoba několikanásobných, strmých, vpravo skloněných vlnic; dochov. v. 18,5; š. dna 8,5. I. č. 29 088; obr. 4: 2.

Hrob 3

Velká popelnice (1) stála v hloubce 40 cm. Byla naplněna kostmi jen asi do poloviny břicha. V těsné blízkosti stály zbytky popelnic hr. 4 a 5 (obr. 2: 3).

1. Velký, poměrně tenkostěnný hrnec s rozevřeným okrajem, široce klenutou výduť a rovným dnem. Jemný materiál je na povrchu uhlazen do šedoohněda. Nade dnem byl vylomen nepravidelný otvor rozměrů asi 2×3 cm; v. 25; š. okr. 16,5; š. dna 11. I. č. 29 089; tab. X: 6a, b.

Hrob 4

Popelnice uoraná až téměř po dno stála v hloubce 25 cm. Na dně nádoby zůstaly zbytky kostí. Silně profilované dno nádoby je neuměle modelováno z hrubého, silně zrnitého, tmavo-hnědého materiálu; š. dna 7. I. č. 29 090; tab. X: 1.

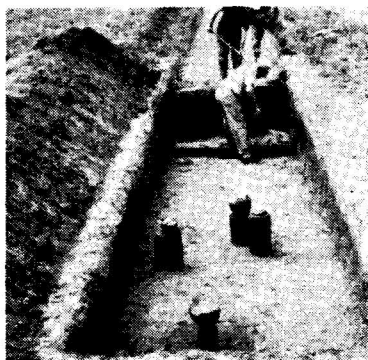
Hrob 5

Popelnice (1) ze skupiny hrobů 3, 4 a 5 byla tlakem silně zdeformována, dno v hloubce 30 cm; obsahovala jen málo kůstek.

1. Hrubě modelovaná nádoba nízkého, téměř kolmého hrdla s nepatrně rozšířeným a seříznutým okrajem, hrboilatých stěn a rovného dna. Slabě pálený materiál má hnědočervenou barvu; v. 21; š. okr. 12,5; š. dna 8,5. I. č. 29 091; tab. X: 4.

1

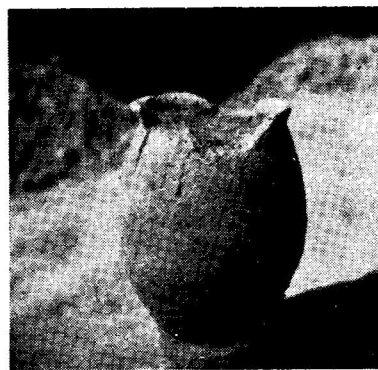
2

3

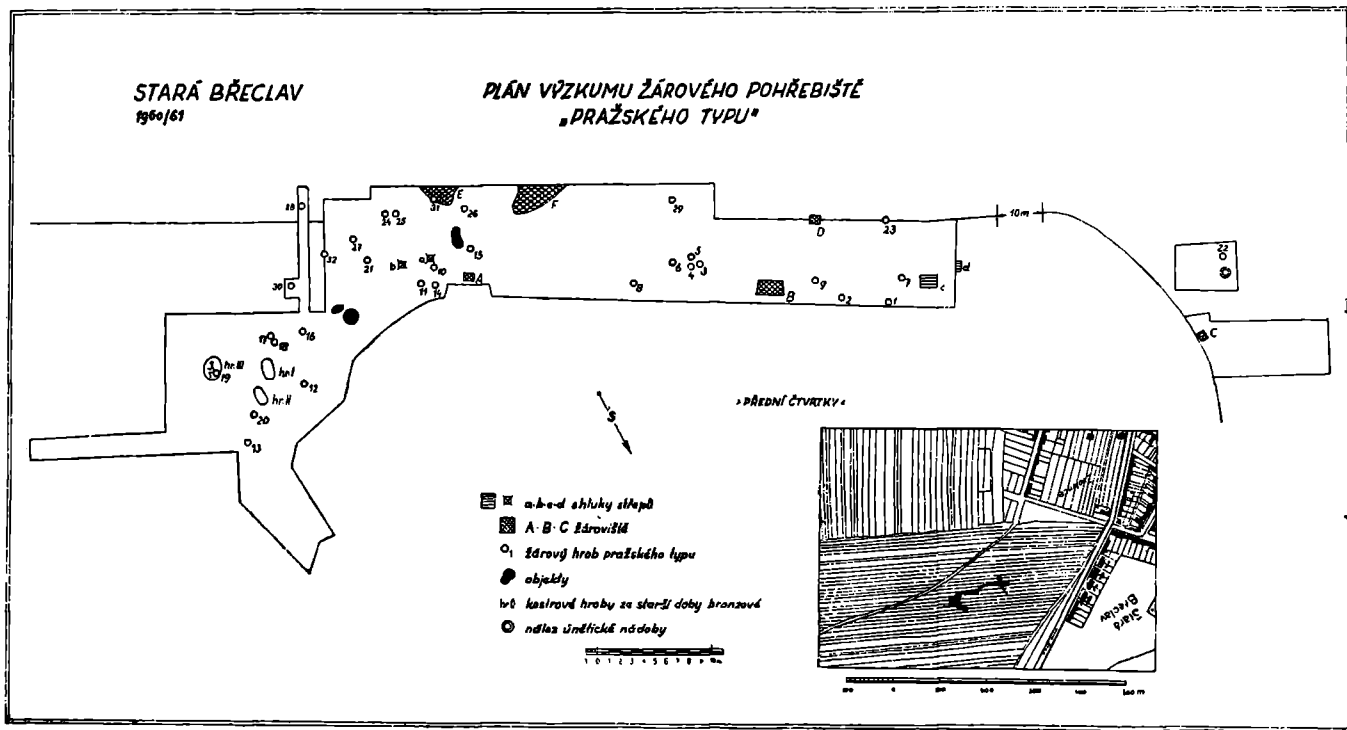

4

5

Obr. 2. Stará Břeclav — „Přední Čtvrtky“. 1 — pohled na lokalitu; 2—3 — záběry z výzkumu, 4 — hrob 9 in situ; 5 — hrob 10 in situ.

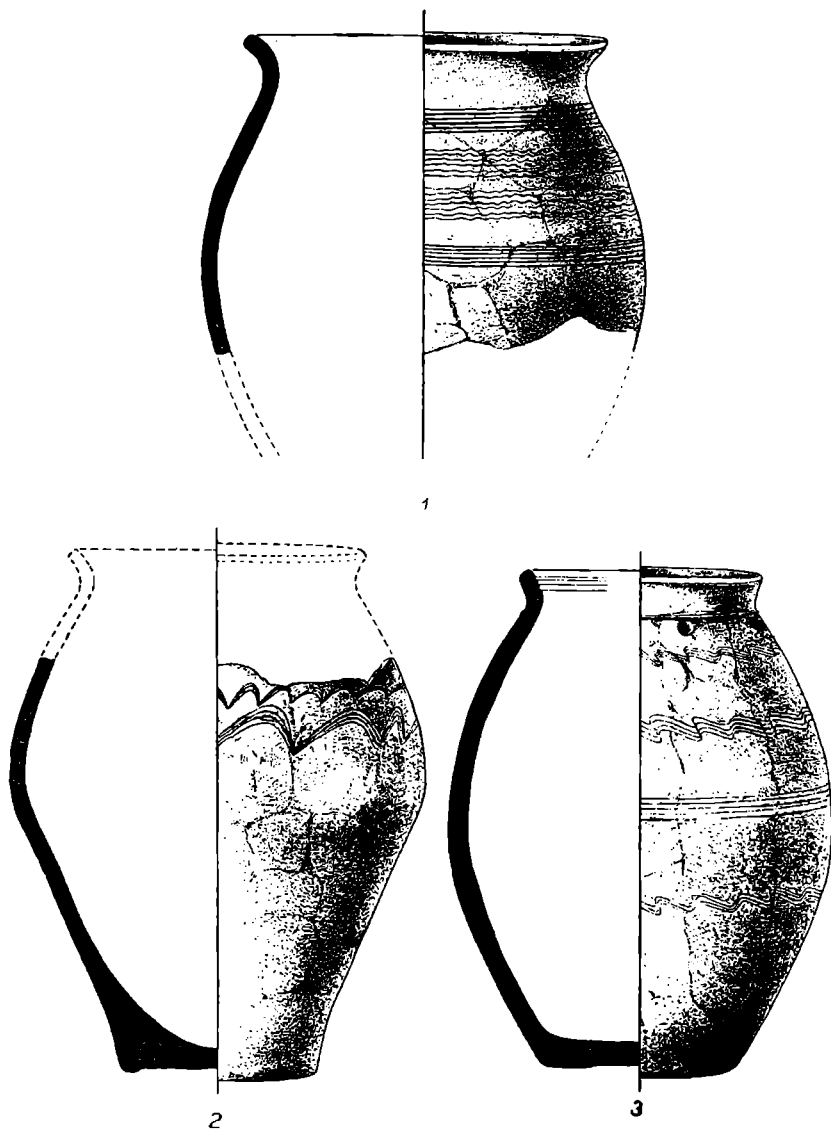

Obr. 3. Situační plánec a plán pohřebišť ve Staré Břeclavi v poloze „Přední Čtvrtky“.

Hrob 6

Popelnice s naoranou horní částí (1) stála v hloubce 40 cm. Byla naplněna kostmi až po maximální výduť. Při stěně nádoby, asi v 1/3 celkové výšky (odspodu) nalezen mezi kůstkami nůž (2).

1. Spodek hrncovité popelnice s hrboľatým nožkovitým dnem a fragmentárně dochovaným,

Obr. 4. Stará Břeclav – „Přední Čtvrťky“. 1 – hrob 14; 2 – hrob 2; 3 – hrob 10.

zhruba kolmým, oblým okrajem. Zrnitý povrch nese stopy hnědé úpravy; dochov. v. 17; š. dna 10- I. č. 29 092; obr. 5: 2.

2. Železný plochý nůž s odsazeným trnem a ostrým hrotem, celkem dobře dochovalý; d. 12,8. I. č. 29 093; obr. 5: 1a,b; tab. IX: 1.

Hrob 7

Šikmo pluhem seříznutá popelnice stála v hloubce 45 cm. Dochovalá část nádoby, obsahující kosti, je hrubě modelována, má nožkovité, nerovné dno a sytě hnědou barvu; š. dna 9. I. č. 29094.

Hrob 8

Popelnice (1) s uoraným okrajem stála v hloubce 35 cm. Byla naplněna až po odsazení hrdla kostmi, silně přepálenými, bez anatomického uspořádání.

1. Hrubě modelovaná štíhlejší nádoba s mírně odsazeným hrdlem a rovným dnem. Sytě hnědý povrch; dochov. v. 20,5; š. dna 8,8. I. č. 29 095; tab. X: 5.

Hrob 9

Dobře zachovalá masivní popelnice (1) byla převrácena šikmo dnem vzhůru (obr. 2: 4), nejnižším bodem okraje v hloubce 40 cm od povrchu. Obsahovala menší množství spálených kostí lidských a ptačích.

1. Široký, silnostěnný hrnec s nepravidelně zesíleným okrajem, široce klenutými stěnami a rovným širokým dnem. Hrubě zrnitý povrch má tmavě hnědou úpravu; v. 21; š. okr. 17,5; š. dna 12. I. č. 29 096; Tab. IX: 4.

Hrob 10

Popelnice (1) stála téměř již na podložní písčité vrstvě, v hloubce 50 cm (obr. 2: 5). Při okraji z jižní strany popelnice se našel drobný netypický střípek. Nádoba byla po hrdlo naplněna kostmi, smíchanými s popelovitou hlínou. Anatomické uspořádání kostí není jednoznačně prokázáno: zbytky dlouhých kostí (nohou), češka a jiné dlouhé kosti nalezeny při dně popelnice, tamtéž však bezpečně zjištěna i očnice, což mluví spíše pro nasypání kostí do nádoby bez systému.

1. Štíhlá soudečkovitá nádoba s rozevřeným okrajem, pravidelných stěn a rovného dna. Na hrdle nádoby je nevýrazná plastická tenká lišta. Nádoba je asi obtočena na primitivním hrnčířském kole. Tmavě hnědý, uhlazený, avšak jemně zrnitý povrch je zdoben mělkými liniemi: vně na horní části nádoby jsou 2 pásy několikanásobných, nepravidelných, strmých až protisměrně skloněných vlnic, na maximální výduti je pruh obvodových žlábků, vespod pak pruh mělkých vlnicových linií. Zevnitř na okraji nádoby je pás 3 obvodových žlábků. Nádoba má pod hrdlem 2 reparační otvory; v. 22,5; š. okr. 10,5; š. dna 9. I. č. 29 097; obr. 4: 3; tab. IX: 3; XI: 1.

Hrob 11

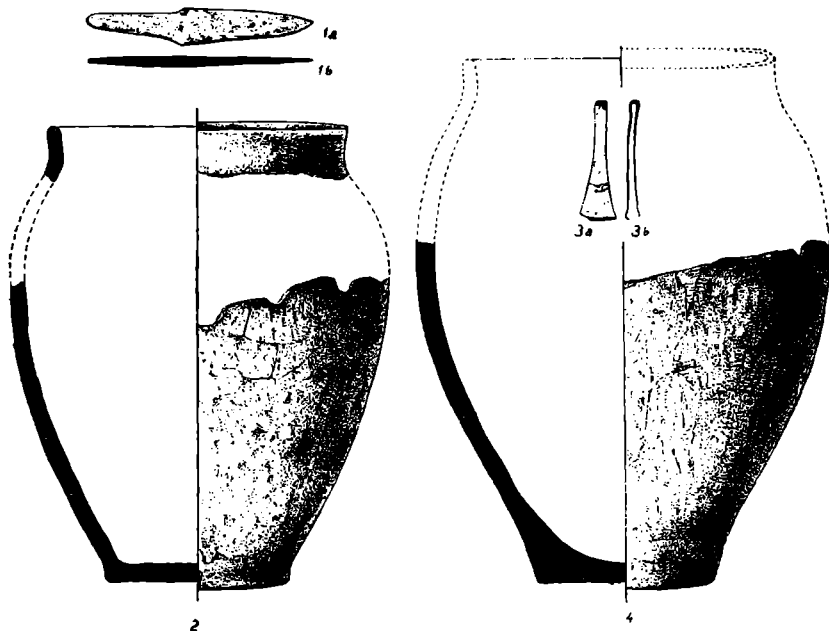
V hloubce 30 cm se našla v humusu hromádka přepálených kůstek.

Hrob 12

V hloubce 20 cm se našel zbytek silně poškozené popelnice s kostmi. Jde o spodní část hrncovité nádoby, neuměle uhnětené, tmavě hnědého povrchu. Zevnitř (tab. X: 3) jsou patrné hluboké stopy po modelaci prsty, vně (tab. X: 2) na dně stopy modelovacích nástrojů; dochov. v. 9,5; š. dna 10. I. č. 29 098; tab. X: 2, 3.

Hrob 13

V hloubce 30 cm zachycena silně uoraná popelnice (1), naplněná v dochované části velmi hustě kůstkami, mezi nimiž se objevil též okrajový střep (2) jiné nádoby. Popelnice sama stála na vrstvičce spálených kostí, roztroušených v úrovni jejího dna v kruhu o průměru asi 20 cm. Uprostřed kostí, přesně pode dnem popelnice byl zlomek železného nožičku (3), postavený břitem kolmo do země. Podle anthropologického šetření patří kosti z popelnice dospělé ženě, kosti zpod popelnice muži ve věku zralém.

Obr. 5. Stará Břeclav — „Přední Čtvrtky“. 1, 2 — hrob 6; 3, 4 — hrob 17.

1. Spodní část hrubší, tmavě hnědé nádoby s rovným dnem; dochov. v. 11. I. č. 29 099; obr. 6: 2.

2. Okrajový střep nádoby malého ústí, téměř kolmého, šikmo seříznutého okraje, světle hnědočerveného povrchu; v. 7,5. I. č. 29 100; obr. 6: 1.

3. Hrot plochého žel. nože; d. 6. I. č. 29 101; obr. 6: 3.

Hrob 14

V hloubce 30 cm, ve vrstvě se našla rozoraná nádoba, kosti se neobjevily. Z nádoby se dal sestavit pouze větší okrajový střep, typické hnědé barvy, zdobený na povrchu hustými pásy drobných vlnicových linií a obvodových rýh; v. 13,5. I. č. 29 102; obr. 4: 1.

Hrob 15

Pluhem poškozená popelnice (1), naplněná po hrdlo spálenými kostmi, stála v hloubce 45 cm od povrchu.

1. Rekonstruovaná vyšší hrncovitá nádoba s téměř kolmým hrdlem, zaobleným okrajem, nesymetrickými stěnami a s rovným dnem. V poškozené horní části nádoby dochován 1 repační otvor. Povrch popelnice je šedohnědý, drsný; v. 24,5; š. okr. 18; š. dna 9,5. I. č. 29 103; tab. IX: 6.

Hrob 16

V hl. 25 cm zachycen spodek popelnice s kostmi. Jde o část typické, hrubozrné nádoby, tmavě hnědého povrchu; dochov. v. 15,5; š. dna 9. I. č. 29 104.

Hrob 17

V hl. 45 cm, téměř již na písčitém horizontu stála z poloviny uoraná popelnice (1). Těsně vedle nádoby, ze sv. strany byla v úrovni dna popelnice malá mělká jamka, která obsahovala asi 5 drobných kůstek, 2 rozložené uhlíčky a bronzovou pinzetu (2).

1. Větší spodní část nádoby s rovným nožkovitým dnem. Hojně kaménky promíšený materiál nese stopy úpravy povrchu pomocí prstů, místy zjištěny stopy úpravy (kovovým?) nástrojem, zanechávajícím úzké pruhy vlasových, rovnoběžných rýh. Tmavě hnědý povrch; dochov. v. 20,5; š. dna 10,5. I. č. 29 105; obr. 5: 4; tab. XII: 5.

2. Jednoduchá bronzová pinzeta s delšími, mírně deformovanými rameny a poškozenými, profilovanými chapadly. Povrch je tmavě zeleně patinován; d. 6,8. I. č. 29 106; obr. 5: 3a, b; tab. IX: 2.

(Chemické složení pinzety bylo zjištěno spektrální analysou. Analýza byla provedena v Anthropologickém ústavu přír. fak. a zde cituji zprávu V. Hejtmánkové⁴ z tohoto ústavu: „Pro semi-quantitativní rozbor bylo použito standardy o známém obsahu Sn (14,89%). Složení bylo zjištěno porovnáním intenzit charakteristických spektrálních čar příslušných jednotlivým prvkům. Pinzeta je bronzová a má poměrně malý obsah Sn (asi 5–8%) ve slitině s Cu.“)

Hrob 18

Těsně vedle hrobu 17 bylo zachyceno v hloubce 30 cm dno popelnice se zbytky kostí; dochov. v. 11. I. č. 29 107.

Hrob 19

V hloubce 40 cm stála velká popelnice (1) s uoraným hrdlem. Dochovalá část byla úplně naplněna kostmi, jež pocházejí (podle anthropologického šetření) ze 2 dospělých jedinců. Popelnice stála nad hrobovou jámou kostrového (únětického?) pohřbu (viz pláněk pohřebiště, obr. 3), která se rýsovala v hloubce 45 cm od povrchu (srov. dále).

1. Spodní část široce klenuté nádoby s velkým hrboatým dnem. Jemněji upravený, sytě hnědý povrch; dochov. v. 23; š. dna 12,5. I. č. 29 108.

Hrob 20

V hloubce 25 cm zjištěna hromádka kostí, mezi nimiž ležel střep nádoby běžného provedení; d. 6. I. č. 29 109.

Hrob 21

V zimních měsících roku 1960 narazili dělníci při odebrání písku na úplně zachovalou popelnicí pražského typu. Nádoby vyzvedl A. Barančic a předal referentovi.

Velká situlovitá nádoba s mírně překlóněným, částečně zesíleným okrajem, vysoko posunutou

výdutí a s rovným, mírně po obvodu zesíleným dnem. Sytě hnědý povrch nádoby je zhlazen prsty, uvnitř nádoby jsou patrné modelovací brázdy; pod okrajem jsou 2 reparační otvory; v. 30,5; š. okr. 24,3; š. dna 11,7. I. č. 29 122; tab. XI: 2, 3.

V nádobě po maximální výduť vyplněné dobře dochovanými kůstkami se našly slitky skleněných korálků šedomodré barvy, přitavené místy ke dolní čelisti mrtvého).

Hrob 22

V sz okraji pískovny v „Předních Čtvrtkách“ jsme zjistili povrchovým průzkumem zbytky rozorané úšettické nádoby. V místě byl v hl. 30 cm sondáží zjištěn spodek rozorané nádoby pražského typu. Kostí pohřbu sonda nezachytila; dochov. v. 13. I. č. 29121.

Hrob 23

Na sz okraji pohřebiště byla zjištěna ve strženém profilu pískovny malá nádobka (1). Stála kolmo v tmavě zbarvené jamce o průměru 20 cm, v hl. 55 cm. Nádobka byla vyplněna čistým pískem; několik nepatrných (snad dětských?) kůstek se našlo u jejího dna.

1. Malá masivní nádobka s mírně ven vychýleným hrdélkem a rovným širším dnem. Velmi hrubozrný keramický materiál je na povrchu tmavě hnědý, místy až černé barvy, hrboletý, s množstvím drobných kaménků. Uvnitř při dně stopy po modelaci prsty; v. 9,5; š. okr. 8; š. dna 6,5. I. č. 30420; tab. XII: 1.

Hrob 24

Při jarních záchranných pracích r. 1961 zjištěna skupina hrobů v jv části písečnicku. Hrob 24 tvořila štíhlá popelnice (1) naplněná kostmi, postavená kolmo v zemi, dnem v hl. 35 cm od povrchu.

1. Vyšší štíhlá nádoba s nepatrným, poněkud ven vychýleným hrdélkem a rovným dnem. Jemně zrnitý materiál je na povrchu drsný, tmavě hnědý barvy. Část okraje je vylomena, vedle lomu je dochován jeden reparační otvor. Nádoba byla použita za popelnici již jako poškozená, bez vylomené části okraje; v. 27; š. okr. 17,5; š. dna 9. I. č. 30421; tab. XII: 6.

Hrob 25

V nevelké vzdálenosti od předcházejícího hrobu ležela v zemi v hl. 33 cm hromádka kostí.

Hrob 26

Severně od „žárovistiště“ E ležela v hl. 30 cm rozoraná nádoba, jejíž části pluh roznesl směrem orby asi na délku 1 m. Spolu se střepy ležely i drobné uhlíčky a kůstky.

Ze střepů bylo možno rekonstruovat velkou hrncovitou nádobu širokého ústí, značně přehnutého a ven vykloněného okraje a rovného, mírně nožkovitého dna. Jemnější keramický materiál je velmi dobře zpracován a vypálen, tmavě hnědý povrch je drsně zhlazený. Pod hrdlem nádoby je mělce brázděná výzdoba, sestávající ze čtyřnásobného pásu strmých vlnicových linií pod hrdlem a pětinasobného pásu nepravidelných vlnic, lemovaného z obou stran pásy prostých několiknásobných linií; v. 27; š. okr. 25,5; š. dna 11. I. č. 30422; tab. XII: 4.

Hrob 27

V malé hloubce byla uložena hromádka kůstek s drobným atypickým rohovecovým úštěpem; d. úštěpu 0,7. I. č. 30423.

Hrob 28

Obdobně jako u předešlého hrobu tvořila i hrob 28 hromádka kostí.

Hrob 29

V hl. 25—30 cm ležela poněkud roznesená hromádka kostí a kolem několik střepů z nádoby pražského typu; objevily se i 2 okrajové střípky svědčící pro starobylý tvar s téměř kolmým hrdélkem. I. č. 30425.

Hrob 30

V hl. 30 cm byl zachycen zkušební sondou spodek nádoby se zbytky kostí. Zbytek nádoby svědčí pro soudkovitý tvar starobylé slovanské keramiky, jemněji modelovaného, tmavěhnědého povrchu; dochov. v. 14,5; š. dna 9. I. č. 30424.

Hrob 31

Na okraji „žároviště“ E se našla hromádka spálených lidských kůstek, mezi nimiž ležely 2 droboučké bronzové plíšky.

Hrob 32

V malé hloubce pod povrchem byl zachráněn spodek popelnice s kostmi. Jde o hrubě modelovaný starobylý tvar světlehnědého povrchu s prstencovitě rozšířeným, rovným dnem; dochov. v. 18,5; š. dna 8,5. I. č. 30426; tab. XII: 3.

Hrob 33

V sz části pohřebiště zachránil správce pískovny nepoškozenou malou nádobku (1), naplněnou hlínou s dětskými kůstkami.

1. Symetrická nádobka s nízkým kolmým hrdélkem, vysoko posunutou výdutí a rovným dnem. Jemně zrnitý materiál je na povrchu zhlazen a má světle až tmavěhnědé zbarvení; v. 10,2; š. okr. 8,5; š. dna 6. I. č. 30427; tab. XII: 2.

Žároviště A, B, C

Na označených místech (viz plánek pohřebiště, obr. 3) zachyceny vždy v hl. 25—35 cm stopy intenzivně zhumusovatelé hlíny se zbytky rozložených uhlíků. Bližší údaje nebylo možno zjistit.

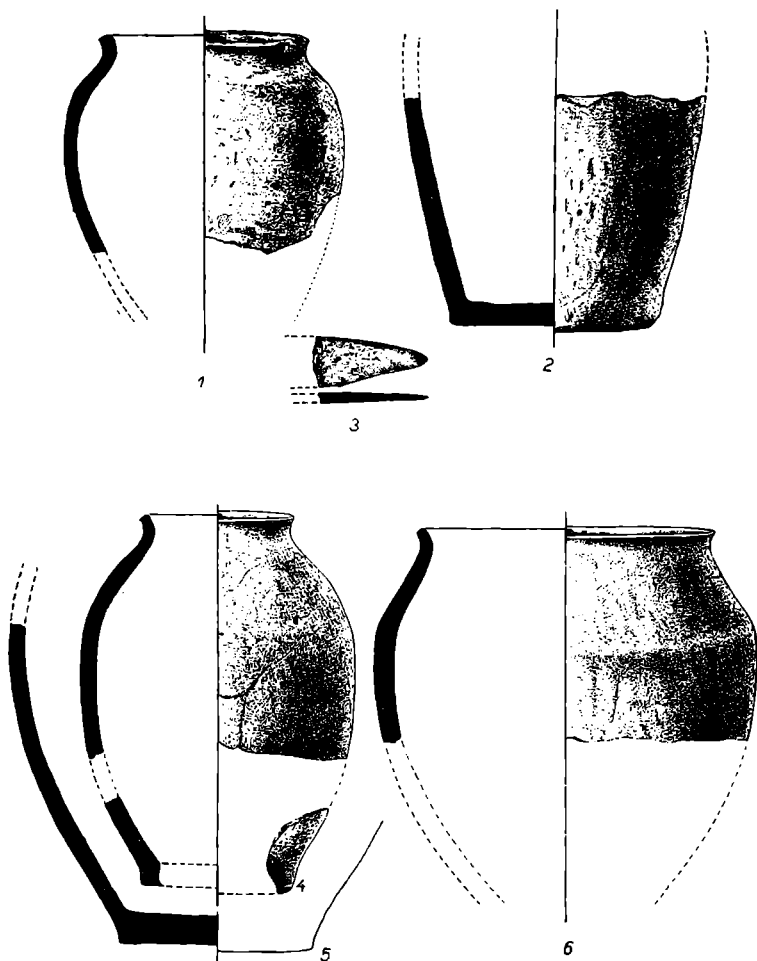
Žároviště D

Při odvozu hlíny rozebrali dělníci místo, které podle výpovědi bylo intenzivně černě probarvené, se zbytky uhlíků, kůstkami a zbytky 3 nádob (1—3). Na základě popisu dělníků se zdá, že tu mohlo jít o ustrinu se zbytky pohřební hranice, pohřbů a keramiky. Kostí z tohoto místa pocházejí na základě antropologického šetření z jednoho dospělého jedince, zřejmě mužského pohlaví. Získané uhlíky z uvedeného místa pocházejí z dubu (*Quercus* sp.) a z jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*).⁵

1. Větší okrajový střep z malé, téměř lahvovité nádoby s úzkým hrdlem a šikmo seříznutým okrajem a střep od nožkovitého dna z téže nádoby. Hrubě zrnitý povrch je žárem rozpukaný a má uvnitř červenohnědé, vně šedavé zbarvení; v. nádobky asi 19; š. okr. 7,5. I. č. 29 110; obr. 6: 4.

2. Větší okrajový střep ze široké, tmavě hnědé nádoby s mírně vyhnutým okrajem a s lomem na výduti; v. dochov. 10,5. I. č. 29111; obr. 6: 6.

3. Spodní část hrncovité nádoby s nožkovitým dnem, hrubého hnědého povrchu; dochov. v. 17. I. č. 29112; obr. 6: 5.

Obr. 6. Stará Břeclav — „Přední Čtvrtky“. 1—3 — hrob 13; 4—6 — žároviště D.

Žároviště E, F

Při již stěně odkryvu výzkumu se rýsovala na úrovni podloží 2 nepravidelná, prohloubená místa vyplněná tmavou hlinou s množstvím drobných uhlíčků a kůstek. Tato místa nelze ničím přesně datovat, je však možné, že jde o zbytky žárovišť, současných se žárovými pohřby pražského typu.

Kromě popsaných nálezů staroslovanských zjistil výzkum na lokalitě řadu dalších objektů, o nichž se zde nemůžeme zmiňovat.⁶

Zhodnocení a závěry

Moderní archeologické výzkumy dokazují stále zřetelněji velký význam nížinatých terénů dolního Pomoraví a Podunajské nížiny pro staroslovanské osídlení. S charakterem terénu pak souvisí i vzhled hradištních útvarů z té doby, které stojí v předí našich výzkumů. Je samozřejmé, že každý hradištní útvar vyrůstal v prostředí hustě osídleném.

Soustředíme-li pozornost na velkomoravské Pohansko, jehož výzkum nyní probíhá ve velkých rozměrech z iniciativy a za řízení prof. Františka Kalouska, ukáže se, že i ono je obklopeno řadou slovanských lokalit, tvořících přirozené zázemí tohoto centra. V bezprostředním okolí hradištního města zjistil zatím jen letný a málo systematický průzkum řadu osad, jimž asi bude možno připsat předměstský (předhradní) charakter. Částečně byla zatím zkoumána předhradí severovýchodně a jižně opevněného areálu (obr. 1). Bereme-li v potaz širší územní rámec Pohanska, jak je zachycen na obr. 1 v této stati, ukáže se nám řada příslušných lokalit, arci různého charakteru a datování. Silně osídleno bylo nepochybně území Staré Břeclavě, kde kromě naší lokality v „Předních Čtvrtkách“ (obr. 1, naleziště č. 2) a pohřebiště na „Zvolencích“ (č. 3) byly zjištěny středohradištní sídlištní vrstvy „Na kopci“ u hřbitova (č. 1);⁷ další náhodné nálezy z různých stupňů vývoje slovanské kultury z katastru města Břeclavě snad toto osídlení doplňují. Západně od Břeclavě, v trati „Štoglova jáma“ u Poštorné (č. 4) je další velmi starobylé slovanské sídliště, kde AÚ ČSAV, pob. v Brně prováděl sondážní výzkum r. 1952 (ref. B. Novotný).⁸ Význam tohoto sídliště vynikne tím více, že část keramického materiálu odtud upomíná ještě na pražský typ a dále také proto, že polohou v lužním terénu a relativní blízkostí samého Pohanska můžeme lokalitu počítat do rámce celé aglomerace osad, které již od 6. a 7. stol. vytvářely předpoklady pro vybudování hradištního útvaru. V souvislosti s velkomoravským osídlením pak je nutno jmenovat kostrové pohřebiště, nacházející se západně Lanžhota v trati „Padělký“ (č. 5), kde prováděl Prehistorický ústav univ. J. E. Purkyně v Brně (ref. B. Dostál) roku 1960 zjišťovací výzkum. O osídlení lanžhotského okolí v době slovanské ostatně není pochyb, neboť na několika místech tu již dříve jeho stopy byly zjištěny. Žárové pohřebiště v lese „Trnava“ (č. 6), na moravsko-rakouské hranici, v katastru lanžhotském, které typologicky má velmi blízko k některým tvarům starobřeclavským a které naposled podrobně popsal a zhodnotil J. Poulík,⁹ jsme ostatně v úvodu již vzpomínali.

Tímto stručným výčtem jistě není síť slovanských nalezišť z naší oblasti zobrazena úplně. Dá se předpokládat další rozmnožení nalezišť, a to i nejstarších stupňů, neboť v rámci samého Pohanska lze očekávat zachycení starobylé nekropole, jež by odpovídala keramickému materiálu z nejstarších objektů na hradišti. Bude tedy potřebí zejména tuto otázku sledovat a úvodem k jejímu studiu by mohlo být naše žárové pohřebiště starobřeclavské.

Problematika pražského typu je stará teprve necelá čtyři desetiletí, vezmeme-li v úvahu první upozornění Em. Šimka na nádoby veleslavínského typu v r. 1923. Šimkovy zásluhy byly v této souvislosti již mnohokrát zhodnoceny. Od základní monografie I. Borkovského (1940),¹⁰ již je nutno zvláště ocenit pro její aktuálnost v době vyjití a která pražský typ již chápe jako samostatnou a vyhraněnou skupinu, vyšla zejména v poválečných letech řada drobnějších příspěvků. Byly zkoumány a zčásti jsou již i vpublikovány důležité památníky s problematikou pražského typu související a také zákonitostí emergence pravěkých památek se získalo značné množství nového srovnávacího materiálu. K zásadním příspěvkům je nutno počítat ze slovenského, resp. západoslovenského prostředí práce J. Eisnera¹¹ a V. Budinského-Kričky,¹² z moravského prostředí pak díla J. Poulíka,¹³ jimž lze připsat z hlediska jihomoravského výzkumu zvláštní význam a vysokou teoretickou hodnotu. J. Poulík nejen že včlenil keramiku pražského typu již zcela organicky do celkového vývoje slovanské hmotné kultury (keramika I. stupně), nýbrž postavil také její původ a chronologii do nového světla. Na základě rozsáhlých systematických prací v terénu soudí na raný vznik keramiky I. stupně (během 3. a 4. stol.), a to již v našem prostředí. Vzhledem k jednoduchosti tvaru odmítá však proti Borkovskému vyvození pražského typu z keramiky laténské či dokonce halštatské.¹⁴ Poulíkovo datování nejstarších tvarů I. stupně do 5. století je plně oprávněné a materiálově zdůvodněné.

V dosud uvedených pracích, zejména v novějších přehledech Turkově a Poulíkově,¹⁵ jsou dostatečně uvedeny zásluhy i ostatních našich předních archeologů o poznání pražského typu. Pro slovenské poměry nelze pak opomenout novější shrnutí problematiky nejstarších Slovanů z pera A. Točíka.¹⁶ Avšak i drobné či jen na okraji jiného tematu uváděné zprávy a též čistě materiálové příspěvky zasluhují naši pozornost,¹⁷ neboť představují vždy vítané rozmnožení srovnávacího materiálu a doplnění náleзовého katastru. Za povšimnutí stojí také to, že mnohé nové příspěvky dokládají pražský typ i ze sídlišť,¹⁸ tedy ne již jako keramiku pouze funerální. Ukazuje se tudíž, že sídliště přítlucké nebude osamoceno.

Pražský typ není ovšem jen záležitostí československou, jeho doklady se stále častěji objevují i v Polsku, na Ukrajině, ba i na Balkáně, takže bude možno po řadě prací zahraničních autorů (tyto shrnuli naposled J. Poulík a D. Bialeková¹⁹) dojít k novému určitějšímu obrazu nejstarší slovanské keramiky v měřítku evropském. Vyvedl bych zde zejména příspěvky rumunských a sovětských archeologů, jejichž názory znamenají usměrnění také pro náš výzkum a jejichž materiál jak svým množstvím, tak i kvalitou bude důležitý i chronologicky.²⁰ Zejména důležité bude objektivně zodpovědět otázku stupně příbuznosti (totožnosti) západoslovanských památek pražského typu, typu Žitomir—Korčak z pravobřežní části Ukrajiny a rumunského typu Monteoru. Dosavadní názory v tomto směru nejsou jednotné, avšak slovanskost a obecná příbuznost uvedených památek je uznávána běžně. Chceme-li tento fakt zdůraznit i terminologicky, bude dobré zamyslet se nad možností zavedení názvu

typ Praha—Monteoru—Žitomir (Korčák), jak se o to pokoušejí přímo nebo nepřímou autoři v právě citovaných státech. Tento obecný název však nemá zastírat řešení otázek dílčí etnické příbuznosti a původu nejstarší slovanské keramiky.

Pro oblast západoslovanskou ovšem zůstává klíčovým bodem k jakékoli nové úvaze pohřebiště a sídliště přítlucké, před jehož publikací by mohly být mnohé závěry předčasné. Autor této stati je si vědom závažnosti i důležitosti problému, i toho, že hlavním předpokladem k definitivnímu dotvoření dějin počátku Slovanů u nás je dostatek vhodného a zpřístupněného archeologického materiálu. V tom smyslu proto píše také tento článek.

Všimneme-li si úpravy hrobů ve Staré Břeclavě zjistíme, že se ničím neliší od známých pohřebišť. Hroby jsou prosté, velmi mělce uložené v zemi (25—45 cm), většinou popelnicové, celkem v osmi případech jen s hromádkou popela v prosté zemi. Přesto, že hrobové jámy byly nejzjistitelné, není pochyb o tom, že šlo o obyčejné malé jámy nejprostších tvarů, jaké se podařilo zachytit na pohřebišti pražského typu pod Warszawou Wl. Bernatovi²¹ a jaké jsou obvyklé u žárových hrobů římských. Popelnice obyčejně byla v zemi postavena, výjimečně se našla šikmo dnem vzhůru převrácena (hrob 9; obr. 2: 4). Zajímavé je, že právě v tomto případě obsahovala urna jen nepatrné množství kostí. Vlastní pohřeb, tj. spálené kůstky s popelem a hlínou, obyčejně naplňoval popelnici po hrdlo a byl uložen výhradně do ní. Doklady anatomického poskládání kostí do popelnice, jaké bývají uváděny ještě z římských žárových hrobů,²² na starobřeclavském pohřebišti bezpečně a jednoznačně zjištěny nebyly. V mimořádných případech se zbytky spáleného těla objevily i mimo popelnici: v hrobě 13, kde jeden pohřeb (žena) byl v urně, druhý (muž) v úrovni pode dnem popelnice, a v hrobě č. 17, kde v nepatrné jamce těsně vedle popelnice bylo něco kůstek a bronzová pinzeta. Hrob 13 má částečnou analogii na pohřebišti z doby římské u Mikulova, kde žárový hrob 12, datovaný dobře do 3. stol., měl rovněž pod popelnicí nožík²³ jako tomu bylo v našem případě mezi mužskými kostmi pod popelnicí. Podle zjištění Dr. A. Lorencové, která se ochotně ujala zpracování kosterních pozůstatků z hrobů po stránce anthropologické a již zde za tuto ochotu vyslovuji dík, obsahovala každá popelnice (s výjimkou hr. 19, kde byli ve velké nádobě dva jedinci) po jednom pohřbu. V hrobě 9, v němž jsme jako zvláštnost konstatovali převrácení popelnice, se mezi malým množstvím kostí objevily i kůstky ptačí. Mrtvé asi spalovali na společných žárovištích, jejichž stopy, avšak bez konkrétních pozorování, výzkum zachytil. Zamyslíme-li se nad skutečností, že v popelnicích, a to i v neporušených, s původním a kompletním obsahem, nebyly uloženy všechny pozůstatky spáleného nebožtíka a že ani na žárovištích kosti nebyly (až na žároviště D, kde ovšem zase šlo o spálené tělo celého jednoho jedince), pak zůstává otázkou, kam zbytky popela ukládali. Snad došlo k jisté difúzi kostí a popela při rozebírání hranice, či během pohřebních obřadů. Mohly by o tom

svědčit i doklady roztloukání nedopálených kostí, které zjistila v našem případě A. Lorencová. Nečetné kovové milodary, pokud se v našich hrobech objevily, ať již uvnitř popelnice či mimo, nenesou viditelné stopy přepálení na hranici, a tudíž by bylo možno usuzovat spíše na jejich dodatečné přiložení.

S vírou v posmrtný život souvisí snad otvor vylomený ve spodní třetině stěny popelnice z hrobu 3 (tab. X: 6b). Je to nade vši pochybnost starý afunkční otvor, celkem nepravidelného tvaru, s neuhlazenými lomnými ploškami. Jeho význam nelze osvětlit jinak, než v souvislosti s tzv. Fenstergefäße římského období, o nichž podrobně pojednal ve své práci I. Borkovský.²⁴ Ač v našem případě jde o méně obvyklý případ otvoru ve stěně nádoby, jistě nechybíme, připíšeme-li mu význam jisté záhrobní mystiky.

Pokud pak zůstává ještě co říci k vnějšímu vzhledu starobřeclavského pohřebiště, můžeme zatím vyslovit jen domněnku o nějakých původních mohylových násypech, k níž nás vede skupinové uložení některých hrobů (hroby 3—6; hroby 10, 11, 14; hroby 16—18; obr. 3; obr. 2: 2, 3). Mohylové násypy mohly za dlouhou dobu intenzivní kultivace pozemků zmizet, avšak stejně dobře tu mohlo jít o ploché žárové hroby, které jsou pro pražský typ příznačné a bývají považovány za starší žárových hrobů mohylových.²⁵ Snad se nám tato otázka objasní dalším výzkumem, neboť na základě předběžného průzkumu je zřejmé, že tu nejde o menší skupinu žárových hrobů (jak bývá někdy uváděno o pohřebištích pražského typu), nýbrž o větší nekropoli.

Datování staroslovanských žárových hrobů ze Staré Břeclavě závisí na rozboru nálezového materiálu. V našem případě bude chronologie opřena zejména o typologické srovnání keramiky, neboť kovové předměty (pinzeta, nožíky) nejsou chronologicky určující.

Bronzová pinzeta (obr. 5: 3a, b; tab. IX: 2) představuje jednoduchý štíhlý tvar s tence vytepanými rameny s koncovou profilací. Analogické typy najdeme již v kultuře stradonické, drží se po celou dobu římskou²⁶ a setkáme se s nimi ještě v horizontu tzv. stěhování národů, v různém etnickém prostředí.²⁷ Na pohřebišti Na valách ve Starém Městě doprovázely podle soudu V. Hrubého starý horizont pohřbů, v hrobech velkomoravských se vůbec nevyskytly.²⁸ Vedle špatné chronologické průkaznosti pinzet chybí u našeho hrobu 17 i přímé spojení s keramickým doprovodem, neboť popelnice tohoto hrobu je dochována pouze fragmentárně (obr. 5: 4).

Z obou železných nožíků lze pro naše úvahy použít pouze onen z hrobu 6 (obr. 5: 1a, b; tab. IX: 1), i zde však platí zkušenost V. Hrubého, že typologie nožů — pro jejich jednoduchost — není spolehlivou chronologickou oporou. Uvedený autor konstatuje, že všechny staroměstské varianty nožů se vyskytují již od římské doby.²⁹ Tvary nožů téměř shodné s naším starobřeclavským, tj. s oboustranným odsazením krátkého trnu a jednostranně ubíhajícím břitem, najdeme tudíž již v římských žárových i mladých kostrových hrobech,³⁰ a úplně podobné tvary jsou uváděny

ze staroslovanského pohřebiště s keramikou typu Praha—Monteoru ze Sárata Monteoru z Rumunsku³¹ datovaného rámcově do 7., podle některých autorů již do 6. stol. Tyto nože se vyskytly i v Děvínské Nové Vsi, v celcích s nezdobenou starobylou keramikou.³² Je tedy pravděpodobné, že právě tato starobylá varianta železného nože doprovází výstavu nejstarších slovanských žárových hrobů, chronologicky jí však nelze využít.

Zůstává proto pro stanovení chronologie našeho pohřebiště opět jen typologie keramiky, již se nelze vzdát přesto, že někteří badatelé poukazují na souběžnost typologicky starobylých nádob se zdobenými a vyvinutějšími tvary na pohřebištích (či dokonce ve hrobech celcích), jejichž časové rozpětí nemohlo být velké.³³

Vývojově můžeme rozdělit naši keramikou do tří skupin. Prvá nám reprezentuje nejstarší tvary (hroby 5, 6, 8, 15, 24), vlastní pražský typ, se všemi jeho typickými příznaky: vysoko posunutou výduti, nízkým kolmým hrdélkem a typickým hrubozrnným, na povrchu jemnější vrstvičkou upraveným, zemitě hnědým materiálem. Avšak již relativně vytvořené hrdlo u našich nádob ukazuje, že ani v tomto případě nejsme u samých počátků pražského typu. Analogie tvarům této skupiny najdeme nicméně na nejstarších moravsko-slovenských žárových pohřebištích z 5. a 6. stol. (Velatice, Přítluky, Kúty).³⁴ K této starobylé keramice nutno nepochybně přiřadit i fragmenty nádob z hrobu 13 a ze žároviště D, jež jsou kresebně rekonstruovány na obr. 6: 1 a obr. 6: 4. Nízká hrdélka těchto tvarů jsou jen nepatrně vyhnuta a z celé stavby těla s velmi úzkým ústím, s oblou, značně vysoko posunutou výduti, je patrný vliv stradonických lahovitých nádob.³⁵ Naopak zase horní část širší nádoby s naznačeným lomem na výduti ze žároviště D (obr. 6: 6) potvrzuje již mnohokrát vyslovené domněnky o absorbování některých tvarových prvků keramiky římské.³⁶

Druhou skupinou nádob ze Staré Břeclavě jsou tvary typologicky pokročilejší, jimž nejbližší analogie najdeme především na pohřebišti u Lanžhota, dále ve starých hrobech v Děv. Nové Vsi a na některých dalších slovanských žárových hřbitovech (Výčapy-Opatovce, „Borová“ pri Mor. Sv. Jáne).³⁷ Jde o nezdobené vejčité tvary s vyvinutým a rozevřeným hrdlem (hroby 1, 3, 9). Okraj je buď zúžen a zaoblen (hrob 3), nebo častěji opět nahrubo seříznut, či zesílen. Keramická hmota je stejná jako u první skupiny, pouze popelnice z hrobu 3 (tab. X: 6a, b) je výrobkem jemnějším, dokonalejším, na povrchu poměrně dobře do šedohněda, místy až do černa vyhlazeným. Tento tvar je možno považovat za exemplář II. stupně vývoje slovanské keramiky podle J. Poulika. Vývojově předchází pravidelně již zdobené nádoby podunajského typu podle Eisnerova pojetí a datovat jej můžeme spolu s R. Pittionim, J. Poulikem aj. do 6.—7. stol. a není vyloučeno, že přežívá ještě déle.³⁸ Širokou a tlustostěnnou nádobu z hrobu 9 (tab. IX: 4), která se poněkud vymyká z celého ostatního kompletu nádob, snad můžeme srovnat spolu s nádobkou z hr. 23 (tab. XII: 1) s některými tvary nomádskými. Ve srovnání s těmito však starobřec-

lavská nádoba je daleko lépe na povrchu upravena. Popelnice z hrobu 1 (tab. IX: 5) se zúženým nožkovitým dnem má přesnou kopii v nádobě z hrobu ve Výchapoch-Opatovciach a V. Budinský-Krička v této souvislosti připomíná právem obdobnou profilaci stradonických váz.³⁹

Třetí skupinu nám představují již profilované a zdobené nádoby z hrobů 2, 10, 14, 26 (obr. 4: 1—3; tab. XII: 4), které vedle znaků mladé keramiky II. stupně mají i znaky dalšího vývoje. Analogie bychom našli opět v Děv. Nové Vsi, na některých moravských hřbitovech, případně i v horizontu hrobů s památkami keszthelyského typu a pak na slovenských pohřebištích ze 7. a 8. stol.⁴⁰ Výzdobu této skupiny nádob představují obyčejně neumělé a nepravidelné vlnice, kombinované s dalšími ornamenty. Drobná vlnicová výzdoba, jakou máme na stěpu nádoby z našeho hrobu 14, doprovází často staré podunajské typy nádob a bývají v ní sledovány jisté reminiscence na drobnou vlnovou výzdobu keramiky římské.⁴¹ Nádoba z hrobu 10 má pak již velmi pravidelné vlnice a brázdy. Toto spolu s profilací vnitřní strany okraje a dalšími technickými detaily dosvědčuje výrobu nádoby již na kruhu alespoň s malými otáčkami. Tento poznatek je možno uvést do souladu se zjištěními J. Poulíka, J. Eisnera a V. Hrubého, podle nichž vývojový pokrok ve výrobě keramiky je způsoben především zavedením pokročilejších výrobních prostředků.⁴²

Konečně je nutno se zmínit ještě o dvou drobných nádobkách (hr. 23, 33; tab. XII: 1, 2), řadících se technikou provedení a tvarem k pražskému typu. Nádobky tohoto druhu jsou velmi vzácné a lze se domnívat, že se jich používalo jako dětských popelnic.

Typologicky by tedy keramika ze starobřeclavských hrobů představovala vývoj v rámci I. a II. Poulíkova stupně, tj. v rámci předhradištní a starší hradištní kultury, čili v rozmezí V.—VIII. stol. Horní hranicí zdobených nádob by mohl být vzhledem k výše uvedeným analogiím rok 800. Jsou-li ovšem naše závěry o dlouhém časovém vývoji pohřebiště ve Staré Břeclavi správné, či skrývá-li se tu za zdánlivě dlouhým typologickým vývojem ve skutečnosti mnohem kratší časový úsek, ukáže teprve kompletní výzkum na lokalitě.

Z hlediska technologie keramiky bylo již konstatováno, že přípravou materiálu, jeho barvou a modelací povrchu se naše nálezy ničím neliší od toho, co od doby Borkovského monografie je o pražském typu známo. Úprava povrchu jemnější vrstvičkou a stopy po hlazení prsty, či nějakým dřevěným nástrojem jsou pozorovatelné téměř u všech nádob, zejména na hlinitém povrchu starších typů. U některých nádob (tab. X: 5, tab. IX: 4) vynikají nad povrch hlazené vrstvičky drobná zrnka písku či kaménky. Modelační zásahy pak jsou u starších tvarů patrné zejména zevnitř (viz zvláště u fragmentu nádoby z hrobu 12 — tab. X: 3 — kde jsou nepravidelné hluboké brázdy, snad po prstech). Na vnější straně dna nádoby z hrobu 12 — tab. X: 2 — jsou patrné i další stopy otisků dřevěných šablon, či nerovností podložní hrncířské desky. A konečně zasluhuje pozornosti ještě dno zbytku nádoby

z hrobu 4 (tab. X: 1), které je uvnitř obvodového prstence silně dovnitř protlačeno a tak vzbuzuje dojem otisku velmi hrubého výstupku podložní desky, či čepu jednoduchého kola.

Ze všeho co bylo výše řečeno vyplývá, že v „Předních Čtvrtkách“ u Staré Břeclavě bylo zachyceno důležité staroslovanské pohřebiště z doby před r. 800. Je velmi pravděpodobné, že starší nálezy kostrových slovanských hrobů z 9.—11. stol. z této tratě s našimi pohřby souvisejí a patří k jednomu většímu hřbitovu. Podle tohoto předpokladu by nejstarší část pohřebiště byla na jihozápadním konci lokality, zatímco mladší pohřby se ukládaly zhruba severním směrem, kam se hřbitov šířil. Tato mladší část lokality je dnes již pískovištěm zničena a nevíme bezpečně, kolik hrobů a jakého stáří zde bylo strženo. Protože jihozápadní část lokality je dosud uchována a protože zde na nepatrném svahu lze předpokládat mocnější vrstvu humusu a tudíž i menší porušení hrobů, mohl by další výzkum ve Staré Břeclavě přinést důležité poznatky.

POZNÁMKY

¹ I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928; str. 149; B. Dostál, Hmotná kultura moravských Slovanů v době říše Velkomoravské, nepublik. dipl. práce, Brno 1957, II. díl, str. 70.

² R. Tichý, Únětické a slovanské pohřebiště v Břeclavi na Moravě, AR VII (1955), str. 23 a d.

³ Náleзовý materiál je uložen zatím ve sbírkách Prehistorického ústavu univ. J. E. Purkyně v Brně, perspektivně se počítá s jeho deponováním v muzeu Pohansko.

⁴ Pracovníci Anthropologického ústavu přírodovědecké fakulty university J. E. Purkyně V. Hejtmánkové děkují za ochotné provedení chemické analýzy.

⁵ Podle zjištění Em. Opravila ze Slezského ústavu ČSAV v Opavě; jmenovanému děkují za úspěšnou spolupráci.

⁶ Jsou to především kostrové hroby (I—III) bez milodarů; podle skrčené polohy kostry v hrobě III lze soudit na kulturu únětickou, tím spíše, že v pískovně se stále nacházejí únětické nádoby pravděpodobně z porušených hrobů. — Ze tří objektů uvedených na plánu v této práci (obr. 3) jsou dva recentní, třetí, kruhovitý, představuje mělkou jámu s mladou moravskou malovanou keramikou. — Sřepty nalezené ve vrstvě (na plánu označeno písmeny a—d) jsou jednak únětické nebo velatické, jednak materiálem shodné s keramikou staroslovanskou. — A. Helešic předal referentovi masivní železnou velkomoravskou sekyru s ostny, nalezenou údajně na lokalitě ve zničeném kostrovém hrobě (PÚBU, i. č. 29 117). Fr. Domšic předal do naší expedice na Pohansku kromě únětického materiálu (PÚBU, i. č. 29 119) nádobku z období stěhování národů (PÚBU, i. č. 29 120), pocházející prý rovněž z naší lokality, údajně z kostrového hrobu.

⁷ B. Dostál, op. cit., str. 64, 63; zde uvedena i starší literatura.

⁸ B. Novotný, Slovanské sídliště u Poštorné, AR VIII (1956), str. 168 a d.

⁹ J. Poullk, Jižní Morava — země dávných Slovanů, Brno 1948—1950, str. 33 a d.; zde uvedena také starší literatura.

¹⁰ I. Borkovský, Staroslovanská keramika ve střední Evropě, Praha 1940; na str. 16, pozn. 2, uvedena starší díla Em. Šimka.

¹¹ J. Eisner, Popelníkové hroby z doby hradištní na Slovensku, PA IV—V (1934—1935), 82 ad.; *tjž*, Děvinská Nová Ves, Bratislava 1952, str. 248 a d. Starší práce J. Eisnera uvádí I. Borkovský (op. cit.), str. 65.

¹² *V. Budinský—Krička*, Slovanské popolnicové pole z doby predhradištnej vo Výčapoch-Opatovciach, okr. Nitra, *Historica Slovaca V* (1947), Eisnerov sborník, str. 135 a d.; *tjž*, Pamiatky praveké a hradištné z Kútov (okr. Skalica) etc., PA — Pravěk XLIII (1947—1948), str. 108 a d.

¹³ *J. Poullík*, Staroslovanská Morava, Praha 1948, str. 15 a d.; *tjž*, Jižní Morava — země dávných Slovanů, str. 32 a d.; *tjž*, Staroslovanské mohylové pohřebiště v Přitlukách na Moravě, AR III (1951), str. 97 a d.; *tjž*, K chronologii nejstarší slovanské hmotné kultury v našich zemích, Zasedání o chronologii pravěku Československa, Praha NM 1956, str. 53 a d.; *tjž*, Nové slovanské výzkumy na Moravě Vznik a počátky Slovanů I, Praha 1956, str. 239 a d.

¹⁴ *J. Poullík*, AR III (1951), str. 100; *tjž*, Vznik a počátky Slovanů I, str. 243—244.

¹⁵ *R. Turek*, Nový slovanský výzkum v Čechách, Vznik a počátky Slovanů I, str. 218 a d.; *J. Poullík*, tamže, str. 239 a d.

¹⁶ *A. Točtk*, Slovanské osídlenie juhozápadného Slovenska, Zasedání o chronologii pravěku Československa, Praha NM 1956, str. 55 a d.; *tjž*, Význam posledných archeologických výskumov na Slovensku pre dejiny najstarších Slovanov a Velkomoravskej ríše, *Historický časopis SAV III*, 3 (1955), str. 412 ad.

¹⁷ *L. Kraskovská*, Staroslovanské popolnicové pohrebište na „Borovej“ pri Moravskom Sv. Jáne, PA — Pravěk XLIII (1947—1948), str. 116 a d.; *V. Hrubý*, Staré Město, velkomoravské pohrebiště „Na Valách“, Praha 1955, str. 524, tab. 51: 1; *J. Bárta*, Pohrebište ze staršej doby hradištnej v Dol. Krškanoch pri Nitre, AR V (1953), str. 167 a d.; *N. Mašek*, Nálezy keramiky pražského typu v Mostě, AR IX (1957), str. 270 ad.; *B. Chropovský*, Staroslovanské nálezy z Čataja AR VI (1954), str. 626 a d.

¹⁸ *B. Novotný*, AR VIII (1956), str. 168 a d.; *R. Tichý*, Objekt se slovanskou keramikou pražského typu v D. Věstonicích, okr. Mikulov, Přehled výskumů AÚ ČSAV, pob. v Brně. 1958, str. 57; *I. Pleinerová*, Sídliště z období pražského typu v Březně u Loun, Referáty o pracovních výsledcích čs. archeologů za r. 1959, Liblice 1960, str. 90 a d.; *tjž*, Kdy k nám přišlo slovanské obyvatelstvo, Lidová demokracie 21. IV. 1960, str. 3; *D. Biálková*, Staroslovanská osada v Siladiciach, AR XII (1960), str. 810 a d.

¹⁹ *J. Poullík*, Vznik a počátky Slovanů I, str. 240 a d.; *D. Biálková*, op. cit.

²⁰ *I. Nestor—Eug. Zaharia*, Săpăturile de la Sărata-Monteoru, Materiale si cercetari arheologice IV (1957), str. 187 a d., V (1958), str. 511 a d., VI (1959), str. 509 a d.; *M. Kišvasi—Komša*, Někotoryje istoričeskije vyvody v svjazi s něskolkimi archeologičeskimi pamjatnikami VI—XII vv. n. e. na těritorii RNR, Dacia NS I (1957), str. 309—312. *Táž*, La pénétration des Slaves dans le territoire de la Roumanie entre le VI-me et IX-me siècle à la lumière des recherches archéologiques, Slavia antiqua VII (1960), str. 175 a d.; *Ju. V. Kucharenko*, Pamjatniki pražskogo tipa na těritorii Pridněpřovja, Slavia antiqua VII (1960), str. 111 a d.

²¹ *Wl. Bernat*, Wczesnośredniowieczne cmentarzysko ciałopalne w Międzyborowie pod Warszawą, AR VII (1955), str. 348 a d.

²² *K. Šneidrová*, Pohřebiště v Tišicích, Referáty o pracovních výsledcích čs. archeologů za r. 1955, Liblice 1956, str. 114. V pozn. 3 na str. 121 je uvedena i starší literatura.

²³ *R. Tichý*, AR IX (1957), str. 63.

²⁴ Op. cit., str. 53—54.

²⁵ *J. Eisner*, Chronologie hradištní kultury, Zasedání o chronologii pravěku Československa, Praha NM 1956, str. 53; *J. Poullík*, Vznik a počátky Slovanů I, str. 242.

²⁶ *J. L. Pič*, Starožitnosti II, 2, tab. 17; *Em. Šimek*, Velká Germania IV (1953), str. 475, obr. 190; *A. Stocký*, Čechy v době železné, Praha 1933, tab. XXX: 10, 13; *I. L. Červinka*, Germáni na Moravě, Anthropologie XIV (1936), separatum, obr. 29: 12, 13.

²⁷ *J. Eisner*, Děvinská Nová Ves, hrob 205, tab. 33: 3a, b, 305, tab. 45: 5, 759, tab. 81: 7;

J. Kudrnáč, Pohřebiště z doby stěhování národů v Klučově, AR IV (1952), str. 109 a d., obr. 68; *F. Fremersdorf*, Das Fränkische Reihengräberfeld Köln-Müngersdorf, Berlin 1955, str. 96, tab. 108: 1, 2.)

²⁸ *V. Hrubý*, Staré Město, str. 125.

²⁹ *V. Hrubý*, op. cit., str. 113.

³⁰ *A. Gottwald*, Nové žárové hroby z doby císařství římského od Kostelce na Hané, Ročenka musea v Prostějově VIII (1931), str. 44, tab. III: 28—32 aj.; *R. Tichý*, AR IX (1957), obr. 37: 3; *I. L. Červinka*, Germáni na Moravě, str. 117, obr. 12: 7, 29: 2.

³¹ *I. Nestor—Eug. Zaharia*, Materiale si cercetari arheol. IV (1957), str. 190, obr. 1; *I. Nestor*, Dacia NS I (1957), str. 291, obr. 1: 5.

³² *J. Eisner*, Děv. N. Ves, tab. 22: 3, 7, tab. 25: 2, tab. 44: 6.

³³ *L. Kraskovská*, PA XLIII (1948), str. 118; *J. Poullík*, Vznik a počátky Slovanů I, str. 242.

³⁴ *J. Poullík*, Staroslov. Morava, tab. III: 1, 2; *tjž*, Jižní Morava, obr. 93: a, b, obr. 94: a—o, obr. 95: d, i, obr. 92: b; *tjž*, AR III (1951), str. 114, obr. 69, 70; *V. Budínský-Křička*, PA XLIII (1947—1948), obr. 3: 17, obr. 5: 3.

³⁵ *A. Stocký*, op. cit., tab. XXXI: 1—3, 10; *J. Filip*, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, tab. CXXII: 1, 4, 6, 7, 9 aj.

³⁶ *I. Borkovský*, op. cit., str. 44; *D. Biaková*, AR XII (1960), str. 816, 833 (zde citování i další autoři, vyslovivší již dříve obdobné myšlenky).

³⁷ *J. Poullík*, Staroslovanská Morava, tab. VI; *J. Eisner*, Děv. N. Ves, obr. 22: 6, 26: 2, str. 251, 252; *V. Budínský-Křička*, Eisnerov sborník, str. 135, tab. II; *L. Kraskovská*, PA XLIII (1947 až 1948), obr. na str. 117.

³⁸ *J. Poullík*, Staroslov. Morava, str. 17; *tjž*, Jižní Morava, str. 34.

³⁹ *V. Budínský-Křička*, Eisnerov sborník, str. 140.

⁴⁰ *J. Eisner*, Děv. N. Ves, obr. 23: 10, 26: 3, 27: 6, 36: 4—6, 63: 7, 8; *J. Poullík*, Jižní Morava, obr. 89: a, b; *B. Dostál*, rkp. dipl. práce, díl III, tab. 10: 1, 21: 17—18, 51 aj.; *Zd. Klanica*, Avaři na Moravě, nepublikovaná diplomní práce, Brno 1960, díl III, tab. 9: 1, 2, 17: 4. *B. Chropovský*, AR VI (1954), str. 622, obr. 274—276. — Téměř kopii naší nádoby z hrobu 14 najdeme v materiálu ze žárových mohyl ze Somešeni, z RLR, datovaném k r. 800; srov. *M. Macrea*, Materiale si cercetari arheol. V (1958), str. 523, obr. 5: 1.

⁴¹ Pravěk Československa, Praha 1960, stať *R. Turka*, str. 382, obr. 103.

⁴² *J. Poullík*, Staroslov. Morava, str. 17; *V. Hrubý*, Staré Město, str. 142.

ДРЕВНЕСЛАВЯНСКИЙ МОГИЛЬНИК С ПОГРЕБЕНИЯМИ С ТРУПОСОЖЖЕНИЕМ В СТАРОЙ БРЖЕЦЛАВИ

В этой статье передаёт автор достижения охранительных археологических исследований, которые провёл в течении 1960 г. в песчаном карьере в Старой Бржецлави, в связи с систематическими раскопками великоморавского городищного города Поганско у Бржецлаве. Здесь было открыто 33 древнеславянских погребения с трупосожжением с керамикой близкой т. назыв. пражскому типу. Могильник будет вероятно обширнее, однако он не мог быть пока весь исследован. Погребения уложены мелко под поверхностью, часть погребальных урн была повреждена плугом. Можно сказать, что могилы очень простые, бедные некоторые (8) заключали в себе только кучки сожженных костей в простой земле). Лишь исключительно появились в урне, или среди костей, или мимо сосудов железный ножи́к (мог. 6, 13) и бронзовый пинцет (мог. 17). Некоторые сосуды (на пример из мог. 5, 6, 15) являются типологично более древние, с аналогиями из могильников 5-ого века н. э. (Пржитлуки, Велатице). Боль-

шинство керамики (mog. 1, 3, 7, 21) — кажется — по форме более развитое с аналогиями из местонахождения у деревни Ланжгот. Украшенные сосуды из могил 2, 10, 14 и 26 можно сравнивать уже со старогородищными сосудами придунайского типа, изготовленными на ручном гончарном круге и датированными до 800 г. Керамический материал двух первых старших групп керамики отличается примесью камешков и добавочным оформлением поверхности. Металлические предметы, которые в могильнике встретились, хронологически мало ценные, потому что они появляются уже с латенского (пинцет) и римского (нож) периодов.

Значит исследование дополнило список пока знакомых югоморавских могильников пражского типа о новое местонахождение. Речь идёт об очень важном могильнике, потому что ещё раньше здесь были открыты скелетные погребения из 9—11 веков. Новое местонахождение в Старой Бржецлави значит сделает возможным следить за развитием славянской керамики не только в рамках двух первых ступеней по Понулику (прим. № 38), но в объёме почти всего развития древнеславянской культуры.

DAS ALTSLAWISCHE BRANDGRÄBERFELD IN STARÁ BŘECLAV (ALT LUNDENBURG)

In diesem Artikel publiziert der Autor die Ergebnisse der Rettungsforschung, welche er im Jahre 1960 in einer Sandgrube bei Stará Břeclav (in der Flur „Přední Čtvrtek“), im Zusammenhang mit den systematischen Ausgrabungen der Großmährischen Burgwallstadt Břeclav-Pohansko durchgeführt hat. Es handelt sich um 33 altslawischen Brandgräber mit der Keramik, welche in der Nähe des sogenannten Prager Typus steht. Das Gräberfeld wird vielleicht sehr ausgedehnt sein, bisher aber konnte es nicht im Ganzen freigelegt werden. Die einzelnen Bestattungen sind seicht in die Erde aufbewahrt worden, ein Teil der Urnen wurde später durch den Ackerbau vernichtet. Die Urnengräber waren sehr einfach, manchmal sehr arm (etwa acht Gärber enthielt nur ein Häufchen Knochen in freier Erde); ausnahmsweise fanden wir zwischen den Knochen ein eisernes Messerchen (Grab Nr. 6, 13) und eine Bronzepinzette (Grab Nr. 17). Einige Urnen (z. B. aus dem Grabe Nr. 5, 6, 15) sind typologisch sehr altertümlich und haben einige Analogien auf den Friedhöfen aus dem 5. Jahrhundert u. Z. (Přitluky, Velatice, siehe Anm. Nr. 34). Die Mehrheit der Keramik ist aber typologisch vorgeschrittenen (z. B. Urnen Nr. 1, 3, 7), mit Analogien auf der Lokalität bei Lanžhot (siehe Anm. Nr. 37), und die verzierten Gefäße aus den Gräbern Nr. 2, 10, 14, 26 (Abb. 4: 1—3) können wir schon mit der Altburgwallstadtkeramik vom Donautypus vergleichen (z. B. Děvinská Nová Ves, Dolní Dunajovice; Anm. Nr. 40). Es ist wahrscheinlich, daß diese letzte Gruppe der Keramik schon mittels einer langsam rotierenden Töpferscheibe gefertigt wurde. Diese Gefäße können wir bis zum Jahre 800 u. Z. datieren. Die einfachen, handarbeiteten Töpfe mit dem kurzen, vertikalen Hals, welche wir als Prager Typus bezeichnen, sind aus grobem, körnigem Material gefertigt, auf der Oberfläche mit einer feineren, dunkelbraunen Schichte überzogen. Die Urne aus dem Grabe Nr. 3 (Taf. X: 6b) hat in dem unteren Drittel ein Seelenloch angebracht. Die metallenen Gegenstände aus den Gräbern aus Stará Břeclav sind chronologisch bedeutungslos, weil sie schon seit der Latenezeit (die Pinzette) und Römerzeit (das Messerchen) in dieser Form erscheinen.

Unsere Erforschung hat also ein Verzeichnis bisher bekannter süd-mährischer altslawischer Brandgräberfelder ergänzt. Es handelt sich um einen sehr wichtigen Friedhof, weil früher (siehe Anm. Nr. 1, 2) hier schon auch einige Skelettgräber aus dem 9.—11. Jahrhundert freigelegt wurden. Die neue Lokalität in Stará Břeclav gibt also eine Möglichkeit, eine Entwicklung der slawischen Keramik nicht nur in den Rahmen der Poulik'schen Stufen I und II (Anm. Nr. 38), aber im Umfang fast der ganzen Entwicklung der slawischen Kultur zu verfolgen.